KOŚCIÓŁ KATOLICKI W POLSCE W OD XIII DO POCZ.XVII WIEKU.

Kościół katolicki w pierwszych wiekach istnienia w Polsce pozostawał w ścisłej zależności od państwa i władców, zdany na ich łaskę i opiekę. W XIII w. korzystając z osłabienia władzy książęcej zdobył liczne prawa i przywileje zmniejszające jego zależność od miejscowych władców. Niezależność wzmocniło obowiązujące wewnątrz kościoła odrębne prawo kanoniczne oraz wzrastająca samodzielność gospodarcza. Popieranie poprzez kościół odbudowy królestwa oraz włączenie się w walkę o odzyskanie utraconych ziem doprowadziło za Kazimierza Wielkiego do coraz ściślejszego powiązania kościoła z państwem. Liczni biskupi weszli w skład rady królewskiej współdecydując o losach królestwa, ale to też spowodowało, że Kazimierz Wielki i jego następcy starali się wprowadzić na biskupstwa oddanych sobie ludzi.

Kościół w Polsce w XIII i XIV w. rozwijał się bardzo intensywnie, co zaowocowało pogłębieniem religijności wśród wiernych. Jednak kryzys kościoła powszechnego uwidocznił się i w Polsce: nepotyzm, symonia, kumulowanie godności kościelnych, nie były jednak tak silne jak na Zachodzie. Liczne były inicjatywy reform wychodzące z różnych środowisk. Przedstawiciele kościoła polskiego licznie uczestniczyli w soborach w Pizziew1409r. Konstancji w 1414r. Wielu zwolenników wśród świeckich i duchownych znalazła zasada wyższości soboru nad papieżem. Powstawały w tym czasie traktaty występujące przeciwko papieżowi (Mateusza z Krakowa, Pawła Włodkowica). Ostatecznie Polska uznała wyższość papieża w 1447r. Nie znaczy to jednak, że skończyła się krytyka kościoła i próby jego zreformowania. „ Monumentum pro Republice ordinatione ” (powst.1455-77) J. Ostroroga proponuje nowelizację stosunków państwo-kościół. Jest to bardzo szeroki program ściślejszego podporządkowania kościoła interesom państwa.

Ostroróg proponuje:

-opodatkowanie duchownych na rzecz państwa,
-zniesienie wszelkich opłat wysyłanych do Rzymu,
-obsadzanie stolic biskupich przez króla,
-zniesienie prawnych pozorów podległości króla polskiego papieżowi,
-powrót do ubóstwa i podniesienie stanu moralnego duchowieństwa,
-powrót do działalności charytatywnej,
-dziesięciny uczynić dobrowolnymi,
-usunięcie obcych wpływów z polskiego życia religijnego.

Podobne postulaty znalazł się w „ Kallimachowych radach Olbrachtowi danych”(XVIw.).

Kościół polski w XVI wieku posiadał już ustaloną wysoką pozycję w państwie. W1433r. przyznano szlachcie duchownej takie same przywileje jak świeckiej. Prymas Polski był najwyższym urzędnikiem po królu, także inne wyższe urzędy piastowali duchowni, wszyscy biskupi zasiadali w senacie. Kościół był także największym po królu właścicielem ziemi(posiadał 10% włości). Odrębne sądownictwo oraz zależność od Rzymu uniezależniały go. Dlatego coraz częściej rozlegać się zaczęły głosy krytykujące tą sytuację i podające propozycje zmian.

W programie ruchu egzekucyjnego wiele miejsca poświęcono sprawom kościoła , tym bardziej, że głównymi jego działaczami byli przedstawiciele wkraczającej do Polski reformacji. W czasie panowania Zygmunta I szlachta dążyła do uregulowania statusu prawno-majątkowego kościoła.

Najpełniejszy zestaw postulatów wobec kościoła sprecyzowany został w 1536-37r., żądano wtedy:

-zaprzestania wysyłania annat i przeznaczenia ich na obronę potoczną,
-świadczeń duchownych z majątków kościelnych na cele wojskowe,
-służby wojennej sołtysów z dóbr kościelnych,
-anulowanie darowizn ziemi na rzecz kościoła po 1382r.
-egzekwowania statutu o nieprzyjmowaniu na wyższe urzędy kościelne plebejów.

Zaczęła się walka przeciw jurysdykcji duchownych. W1552 roku wywalczono zawieszenie jurysdykcji sądów kościelnych i egzekucji ich wyroków przez starostów, potwierdzono to w 1563i1565r. W kompetencji sądów duchownych pozostały sprawy o unieważnienie małżeństwa. Wielu spraw nie rozstrzygnięto, zostały one odłożone do ugody między stanami.

Zależność od Rzymu próbowano zmniejszyć wprowadzając w 1559 r. składanie przysięgi na wierność królowi przez biskupów. Monarcha posiadał zwyczajowe prawo nominacji na stanowiska biskupie, zostało ono potwierdzone przez papieża Sykstusa w 1589 r. Podwójna zależność duchownych senatorów od króla i papieża była przyczyną postulowania usunięcia ich z senatu. Nie doszło do tego, przeciwnie w 1572 r. prymas został interrexem. Obawa przed możliwością wybuchu wojny domowej na tle religijnym, skłoniło szlachtę do zawarcia porozumienia. Kiedy po śmierci Zygmunta Augusta sytuacja w kraju stała się bardziej niepewna ,zawarto konfederację warszawską w1573 r. Zapewniała ona „pokój pospolity między rozerwanymi i różnymi w wierze".

W 1564r. król przyjął postanowienia Soboru Trydenckiego, oporne duchowieństwo uczyniło to dopiero w 1577r. na synodzie narodowym. Wzmocniono wpływy kościoła na społeczeństwo poprzez częstsze wizytacje parafii przez biskupów, zadbano o obronę kraju. Kościół wychodził naprzeciw potrzebom państwowym i społecznym.

Cały kościół katolicki zmieniał po soborze swoje oblicze. Zmiany te obejmowały również Polskę. Wzmocniono dyscyplinę kleru, scentralizowano władzę kościelną, co jednak powodowało, że traktowano kościół , jako instytucję świecką.

W Polsce okres świetności kościoła kontrreformacyjnego przypadł na pierwsze stulecie po soborze. A szczególnie na okres rządów Zygmunta III. Fakt rządów tego tak pobożnego króla zbiegł się z działalnością wielu wybitnych jednostek wśród kleru niższego i wyższego. Sukces kościoła katolickiego był możliwy dzięki słabości reformacji, a także dzięki prawie nienaruszonemu stanowi posiadania kościoła, co pozwoliło mu być nadal samodzielnym ekonomicznie. Kościół miał możliwość kształtowania mentalności szlachty poprzez znajdujące się niemal wyłącznie w jego rękach szkolnictwo i cenzurę książek.
W XVI-XVII w. na ziemiach polskich 78-98 % parafii posiadało szkoły, choć poziom ich był niski, to w jakimś stopniu spełniały swoje zadanie.

Ze wzrostem moralności i wykształcenia duchownych nie szły w parze takie przemiany wśród szlachty. Tak samo jak reformacja miała w Rzeczpospolitej charakter bardziej polityczny niż religijny , tak też i powroty na łono kościoła katolickiego były często wynikiem kalkulacji politycznych. Religijność opierała się na wierze w cudowną moc relikwi, miejsc świętych. Jałmużny dawano z chęci uwiecznienia nazwiska rodu. Zamiłowanie szlachty do barokowej obrzędowości gubiło czasem to co najważniejsze – bezpośredni kontakt wiernych z Bogiem oraz wprowadzanie w życie chrześcijańskich zasad moralności.

Literatura:
K.Baczkowski, Rady Kallimacha
J. Kłoczowski, Dzieje chrześcijaństwa polskiego
J. Krzyżnowska, Koncyliaryści, heretycyi schizmatycy…
Wł. Smoleński, Wiara w życiu społeczeństwa polskiego epoce jezuickiej

Opracowała : Justyna Różańska – Mroczko